

ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ & ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Φυσικά το βιβλίο αυτό, όντας ένα πρώτο σχεδιάσμα (όπως λέει ο Λ.Α.) για μια πληρέστερη μελέτη, δεν καταλιάνεται εξονυχιστικά με όλα τα παράπλευρα ζητήματα, που αγγίζει ακροθιγώς. Έτσι απομένει το ερώτημα κατά πόσον οι ιδέες, που καθορίζουν την εκδοτική δραστηριότητα στα 1968—71, κι ακόμη στα 1971-1975, κι εκφράζονται απ' αυτήν, γίνονται για κάποιο διάστημα κυρίαρχες στο χώρο της ευρύτερης Αριστεράς -και για πόσο. Κι αυτή η κυριαρχία, που μάλλον είναι σίγουρη για ένα διάστημα, τι πολιτικές επιπτώσεις είχε (κι αν δεν είχε γιατί δεν είχε) στην πολιτικά-κομματικά οργανωμένη Αριστερά; Μια (μερική) απάντηση που δίνει ο Λ.Α. είναι ότι οι νεοέλληνες (συμπεριλαμβανομένων και των περισσότερων αριστερών) δεν διαβάζουν. Όμως οι ιδέες μιας μικρής ελίτ από τη στιγμή, που καθορίζουν την εκδοτική δραστηριότητα, παύουν να είναι ένας κλειστός μικρόκοσμος και γίνονται ένας σημαντικός παράγοντας στην εξέλιξη της καθόλου νεοελληνικής κοινωνίας.

Κι έτσι πρέπει να πλησιάσει ο αναγνώστης αυτό το βιβλίο: όχι σα μια μονογραφία, που θα ενδιαφέρει κάποιους ειδικούς περί τα βιβλία, αλλά σαν την εξέταση από μια συγκεκριμένη σκοπιά, τη σκοπιά των ιδεών και του βιβλίου, των συνολικών προβλημάτων της νεοελληνικής κοινωνίας, στα οποία έρχεται να ρίξει φως από κάποιες δικές του γωνίες πρόσπτωσης, και να τα περιγράψει-εξηγήσει από τη δική του σκοπιά. Αυτό είναι που δίνει στο βιβλίο το γενικό ενδιαφέρον του και που το κάνει μια πολύτιμη συνεισφορά στην κατανόηση της νεοελληνικής κοινωνίας.

Θανάσης Καλόμαλος

Γιώργου Καραμπελιά: *Πέρα απ' το σοσιαλισμό. Μια νέα ουτοπία*, εκδ. «Κομμούνα», σελ. 287, Αθήνα 1984

Ο Γ. Καραμπελιάς δεν έχει απλώς παραδεχθεί φραστικά ή έστω και προγραμματικά (αυτό πολλοί το κάνουν) τη σύζευξη μιας γενικής θεωρίας με τη θεώρηση των συγκεκριμένων ακόμη και των πιο απλών γεγονότων, αλλά την εφαρμόζει συνεχώς. Έτσι αφενός η γενική θεωρητική υποδομή του φαίνεται πάντοτε κάτω κι απ' το πιο μικρό σχόλιό του, ενώ αφετέρου τα πιο θεωρητικά του κείμενα όπως το *Πέρα απ' το σοσιαλισμό* πάντοτε πάντοτε γερά πάνω στα επίγεια και συνεχώς ανελίσσόμενα πράγματα. Το δεύτερο προσόν του, που είναι και πιο σπάνιο, είναι ότι έχει την ανησυχία, την ευαισθησία και την ικανότητα ν' ανακαλύπτει τις τρύπες στις κληρονομημένες, παρακαταθεθεμένες θεωρητικές κατασκευές.

Όμως αυτά τα ίδια τα κατ' αρχή θετικά χαρακτηριστικά και ο θεωρητικός προσανατολισμός, στον οποίο ωθούν τον Γ.Κ. ενέχουν και κάποιους κινδύνους. Διότι οι έννοιες, τα θεωρήματα και οι θεωρίες δεν είναι ποτέ αυθύπαρκτα, παρά συναρμόζονται σε μια γενική κοσμοθεωρία (Weltanschauung) έτσι, που αν κατεδαφισθεί κι αντικατασταθεί ένα μέρος να εμφανίζονται κενά και δυσλειτουργίες σε κάποια τελείως διαφορετική εκ πρώτης όψης περιοχή. Κι εδώ είναι που κάποια προσόντα του Γ.Κ. (ευστροφία, διορατικότητα, ευρηματικότητα κ.ο.κ.) μετατρέπονται σε παγίδες, αφού αντί να τον αφήσουν να βασανίζεται βασανίζοντας σχολαστικά το αντικείμενο της μελέτης του, του δίνουν διεξόδους, που συχνά είναι απατηλές.

Λείπει λοιπόν από το βιβλίο του Γ.Κ. κάποιο στοιχείο υπομονής, επιμονής και σκυθρωπής έστω μεθοδικότητας, που υποτείνει όχι μόνο τις περιορισμένης έκτασης μονογραφίες, αλλά ακόμη και τις πιο φιλόδοξες κι ευρυδιάστατες προσφορές αγγλοσαξωνικής

σχολής. Αντίθετα τον βλέπουμε συχνά να καταφεύγει σε αεροπλανικά κόλπα και άλλα tours de force για να πηδήξει κάποιους δύσβατους θεωρητικούς σκοπέλους. Λίγα παραδείγματα αρκούν για να θεμελιώσουν το παράπονο μου:

Α) Ο Γ.Κ. για να χαρακτηρίσει τη ρώσικη κοινωνία μας διαβεβαιώνει ότι «δεν πρόκειται παρά για μια διευθυντική αντεπανάσταση μέσα στα πλαίσια της εργατικής επανάστασης.» Όμως μια «αντεπανάσταση» εσήμαινε πάντοτε, (και πολύ σωστά νομίζω) τη διαδικασία με την οποία επιβαλλόταν ξανά ένα κοινωνικό σύστημα, που είχε ανατραπεί ή έστω κλονισθεί. Έτσι π.χ. χρησιμοποιούσαν τον όρο οι Μαρξ-Ένγκελς για να χαρακτηρίσουν τα γεγονότα του 1848 από ένα χρονικό σημείο και πέρα. Γιατί λοιπόν θα μιλούσαμε για μια «διευθυντική αντεπανάσταση», όταν πριν το 1917 δεν υπήρχε στη Ρωσία «διευθυντική κοινωνία» παρά μια βαριάντα ασιατικού δεσποτισμού με προσμίξεις καπιταλισμού; Γιαυτό ο Γ.Κ. λίγο πέρα εγκαταλείπει την «αντεπανάσταση» και μας λέει ότι «Η ρώσικη επανάσταση ήταν ακόμη μια αδιαφοροποίητη επανάσταση» (σελ. 59) όπου «συνυπήρχαν η αγροτική, η εργατική και τέλος η επανάσταση των διανοουμένων» (σελ. 57). Όμως δε νομίζω ότι αρνιέται κανείς αυτή τη μικτότητα της ρώσικης επανάστασης. Όταν ο Μπετελέμ τη χαρακτηρίζει «καπιταλιστική» κι ο Μπάρναμ «διευθυντική» το κάνουν κρίνοντας από την έκβαση. Κι η αγγλική επανάσταση του 1640 δεν ήταν μόνο καπιταλιστική, ήταν και αστική (όπως το λέω εγώ, πληβειακή νομίζω λέει ο Γ.Κ.). Αφού όμως η αστική δυναμική της τσακίστηκε στο Burford και το αποτέλεσμα ήταν ο καπιταλισμός, τι νόημα έχει ν' αμφισβητούμε την καπιταλιστικότητα της αγγλικής επανάστασης; Και γιατί να επικαλεσθούμε την «εργατική επανάσταση της Ρωσίας», όταν μπήκε σε αποδρομή ήδη από τις αρχές του 1918 και ξόφλησε τελείως σε μερικά χρόνια;

Β) Αυτά όμως ο Γ.Κ. τα επικαλείται για να μπορεί να μιλήσει για «τη μεταβατικότητα της κατάστασης» και για να υποστηρίξει ότι μια «επανάσταση δεν είναι απλά και μόνο μια πολιτική στιγμή, είναι μια ολόκληρη διαδικασία». Και για μεν τη «μεταβατική περίοδο» θα επαναλάβω (μεταφράζοντας από γαλλικό μου κείμενο) ότι «..στερείται οποιαδήποτε θεωρητική διατύπωση. Δεν κάνει παρά να σκεπάζεται και ν' αποκρύπτει με την ασάφεια της την άγνοια της Αριστεράς περί τη διαδικασία αλλαγής της ανθρώπινης κοινωνίας, δικαιολογώντας συγχρόνως αυτή την άγνοια.» Διότι όλοι οι τρόποι παραγωγής κι όλα τα κοινωνικά συστήματα της ευρωπαϊκής ανεπτυκτικής γραμμής είναι υπό μίαν έννοια «μεταβατικά», και τότε δεν έχει καμιά αξία να επικαλείται κανείς τη μεταβατικότητα αυτού, που ο Γ.Κ. αποκαλεί «σοσιαλισμό». Αν όμως θέλει να ισχυρισθεί ότι αυτός ο «σοσιαλισμός» δεν αποτελεί σε στρουκτουραλιστικούς όρους μίαν ενιαία δομημένη ολότητα, ότι δεν είναι ένας τρόπος παραγωγής και το αντίστοιχο του εποικοδόμημα, τότε θα έπρεπε να διατυπώσει ξεκάθαρα τον ισχυρισμό του και να διαθέσει μερικά κεφάλαια (αν όχι βιβλία) για να τον θεμελιώσει.

Όσο για την «επανάσταση» πρέπει να παρατηρήσω ότι αν κανείς εγκαταλείπει την καουτσικική-λενινιστική αντίληψη της σαν της στιγμής κατάληψης της πολιτικής εξουσίας (κι εδώ ο Γ.Κ. με βρίσκει σύμφωνο) τότε έχει υποχρέωση να την ορίσει αλλιώς, έτσι που κάθε χρονική στιγμή στην ιστορία να μην είναι «επαναστατική» και η έννοια χάσει κάθε αξία.

Γ) Τέλος πρέπει να επισημάνω ότι για να ορίσει την ανατολικοευρωπαϊκή κοινωνία σα «σοσιαλιστική» ο Γ.Κ. είναι αναγκασμένος να χρησιμοποιήσει σαν κριτήριο τις σχέσεις διανομής. Αλλ' όμως εδώ το πρόβλημα δεν είναι ότι εγκαταλείπει το μαρξικό κριτήριο των σχέσεων παραγωγής (δικαίωμα του)· είναι ότι δεν μπορεί ν' αποβλέπει σε μίαν κοινωνία χωρίς καταπίεση, δηλαδή χωρίς σχέσεις εξουσιάς-υποταγής (τη μαρξική Herrschafts - Knechtschaftsverhaeltniss) αν οι πολίτες της δεν αρχίσουν αμέσως ν' αμείβονται όχι σύμφωνα με την εργασία τους αλλά σύμφωνα με τις ανάγκες τους. Έτσι όμως μας ρίχνει

ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΕΡΕΥΝΑΣ & ΚΡΙΤΙΚΗΣ

κατευθείαν σε μια Ουτοπία, σε και δηλαδή που δεν υπάρχει να «δεν μπορεί να υπάρξει σε κανένα τόπο στο ορατό μέλλον.

Αντίθετα αν εμμένουμε στον ορισμό του σοσιαλισμού (κι εδώ φυσικά δεν πρόκειται για ορολογική διαφωνία) σαν μιας κοινωνίας στην οποία οι συνεταιρισμένοι παραγωγοί μοιράζονται τα κέρδη σύμφωνα με την εργασία που καθένας προσφέρει, όπως αυτή η εργασία αποτιμάται κατά τη δημοκρατικά παρμένη απόφαση των συμπαραγωγών αν δηλαδή ρίξουμε την προσοχή μας όχι στην ισότητα των κερδών αλλά στην αυτοδιαχείριση και την απουσία σχέσεων εξουσίας-υποταγής, τότε μπορούμε να προσβλέπουμε σε κάτι πολύ πιο δυνατό και επιτεύξιμο.

Όμως παρά τις όποιες αντιρρήσεις μου για την ευκολία, τη βιασύνη ή και την τσαπατσουλιά του Γ. Κ. (κι ας σημειωθεί ότι η γκρίνια μου βρίσκεται σε λόγο ανάλογο, με τις προσδοκίες και την εκτίμηση μου) πρέπει να πω ότι το βιβλίο όταν αρχίζει να εκθέτει αυτό που ο Γ.Κ. αποκαλεί επαναστατική διαδικασία κι εγώ αποκαλώ ωρίμανση των παραγωγικών δυνάμεων και πρώτιστα του ανθρώπινου υλικού, δημιουργία νέων συνθηκών και σποραδική εμφάνιση νέων σχέσεων παραγωγής (αγαθών αλλά και γενικότερα του βίου των ανθρώπων), τότε καταφέρνει να έχει μια ευρύτατη και πολυέποπτη θέα του κοινωνικού γίγνεσθαι, πετυχαίνει να φέρνει στο προσκήνιο και να περιγράφει επιμέρους εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής, που δεν τις είχαμε όλοι προσέξει όλες τους, και μπορεί να θεμελιώνει και δικαιολογεί την αισιοδοξία του.

Αλλά το ζήτημα δεν είναι να εκθέσω εδώ όλες τις σωστές απαντήσεις που δίνει, ή τις καρποφόρες κατευθύνσεις μελέτης που ανοίγει αυτό το βιβλίο, ούτε βέβαια να απαριθμήσω τα κατά τη γνώμη μου λάθη του. Διότι η αξία του βρίσκεται κυρίως στο ότι είναι το είδος βιβλίου, που χρειάζεται σήμερα η Αριστερά: εικονοκλαστικό, εκκεντρικό, ανεφυσχαστικό' στο ότι προσκαλεί και προκαλεί τον αναγνώστη του να ξανασκεφθεί από καινούργιες εστίσεις σχεδόν τα πάντα περί την κοινωνία, την οικονομία και την πολιτική.

Θανάσης Καλόμαλος

Jntxtm «π* ινρ «λ. 18

σ. 205. 7) Ο π. σ. 253. 8) Α. Νέγρι. *Από τον ερ.-άτη-μικα στον ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ερ.ύτη. εκδό. Κομμούνια. 1983. σ. 167. 9) Ο.Π. σ. 172. 10) Ο.π. σ. 197, 11) Βλ. Δ. Ιωάννου. *Υπρική; βιάψα; γα τ»* κοινωνική φύση των ανατολικών καθεστώτων. «Τετράδιο». Νο 7. Απρίλης 1983. 12) Πλάτων. «Πολιτεία». 504. 13) Ρενέ Ντυμόν, *Η Ουτοπία ή ο θάνατος*, εκδό. Ράππα. Αθήνα, σ. 72. 14) Κ. Παπαϊοαννου. *De Marx et du marxisme*. εκδό. Gallimard. 1983. σ. 461-562. (5) Οι απόψεις αυτές στηρίζονται στην σκιαγράφηση της ιστορικής εξέλιξης του ιμπεριαλισμού που κάνει ο Σαμίρ Αμίν. μαρξιστής βέβαια αλλά που ανάμεσα στις μαρξιστικές κοινοτυπίες έχει πει και πολύ σημαντικά πράγματα. Βλ. *Crisis. Nationalism and Socialism* στο συλλογικό *Dynamics of global crisis*, εκδό. Monlly Review Press σ. 167-175. 16) Κ. Πόππερ. *Η ανοιχτή κοινωνία και οι εχθροί της*; τ' Α. σ. 215. εκδό. Δωδώνη. Αθήνα 1980. 17) Για το αν η «απονομία» υπήρξε ή όχι «προθάλαμος» εισόδου στην «ένοπλη» - «στρατηγική» τρομοκρατία βλ. την συνέντευξη του Λουίτζι Φεραγιόλι στα «Τετράδια» Νο 8. Ανοιξη 1984 και ειδικότερα τις σελίδες 25-26. 18) Το ότι εγώ είμαι οπαδός της ποινικοποίησης και της δίωξης των «εων. είναι κάτι που μόνο ο κ. Γεωργίου το κατάλαβε. Δεν αγανακτώ γιατί κατά τα φαινόμενα, δεν πρέπει να έχουμε πολλές απαιτήσεις από την κρίση του. Το ίδιο ωστόσο ισχύει και για την άποψη του κ. Νάσιου ότι δεν είμαι αντίθετος στο ΚΚΕ και στην ΕΝΕΠ. αλλά μόνο στα κινήματα «κοινωνικής κριτικής»(!)*

